

Ivan Mirnik

Zlatnici Romana III. Argira u numizmatičkoj zbirci Arheološkoga muzeja u Zagrebu

Ivan Mirnik
HR, 10000 Zagreb
Arheološki muzej
Trg Nikole Šubića Zrinskog 19
imirnik@hotmail.com

UDK: 904:737.1"1"
UDK: 737.1"10":069.5(497.5 Zagreb)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 26. 4. 2006.
Prihvaćeno: 1. 6. 2006.

U radu daje se opis zlatnika bizantskoga cara Romana III. Argira koji se čuvaju u Numizmatičkoj zbirci Arheološkoga muzeja u Zagrebu, a također je riječ o ostalim primjercima takvih nomismata u Hrvatskoj i Bosni. Njihovu raširenu pojavu posebno je proučio Ivan Marović

Ključne riječi: nomisma histamenon, Romanus III Argyrus

Na ovome mjestu iznova bismo se pozabavili jednom zanimljivom pojavom u hrvatskoj numizmatičkoj topografiji 11. st., kojoj se u velikoj mjeri posvetio Ivan Marović i u nekoliko navrata objelodanio važne priloge. Riječ je o zamjetnoj gustoći nalaza, kako pojedinačnih, tako i skupnih, prelijepoga zlatnog novca bizantskog cara Romana III. Argira (* c. 968.; vladao od 12. studenog 1028. do 11. travnja 1034. god.).¹ *Romanati* se spominju i u našim ranim srednjovjekovnim listinama.²

Veliki hrvatski numizmatičar Anselmo Bandur u svom kapitalnom djelu o rimskom i bizantskom novcu spominje cara Romana III. Argira,³ no ne daje opis njegova novca. Poslije je Jean Sabatier ne samo objelodanio kratak životopis toga cara i naveo najvažnije godine iz njegova vladanja nego je opisao i jedan njegov zlatnik.⁴ Za taj zlatnik on kaže: «*Des diverses monnaies que Romain III doit avoir frappées pendant la durée de son règne, il ne nous est resté q'un sou d'or à flan mince q'on puisse attribuer avec quelque certitude à cet empereur.*» Moramo imati na umu da su se Sabatierovim djelom služili Don Šime Ljubić, a poslije njega još neko vrijeme i Josip Brunšmid, sve dok nije tiskan Wrothov katalog bizantskog novca u Britanskome muzeju. U to su se vrijeme u Britanskome muzeju čuvala tri primjerka zlatnih *nomismata* toga cara,⁵ kao i tri brončana primjerka anonimnih *folles*, za koja se tada pretpostavljalo da su iskovana za vladanja Romana III,⁶ a danas ih se datira u razdoblje 976. (?) – oko 1030./1035. god.⁷

Veliki napredak u bizantskoj numizmatici nastupio je tiskanjem dvodijelnog kataloga Pariške numizmatičke zbirke u Nacionalnoj biblioteci, iz pera poznate znanstvenice Cécile Morrisson 1970. god.⁸ U drugome svesku ona opisuje sedam primjeraka *nomismata histamena* Romana III. Agrira,⁹ jedan komad *nomisma tetarteron*¹⁰ te jedan srebrni *miliaresion*.¹¹ Svoju klasifikaciju ona osniva na broju točaka na kraju careva lorosa (4, 5). Nedavno preminuli Philip Grierson (*15. XI. 1910. - +15. I. 2006.) je u svom katalogu bizantskog novca zbirke Dumbarton Oaks (Washington D.C.), svesku III,2 opisao novac Romana III. Argira,¹² a od toga je 16 primjeraka bilo nominale *nomisma histamenon*,¹³ dva su bila zlatna *tetartera*¹⁴ i šest srebrnih miliarezija.¹⁵ On razvrstava *histamena* na one, na kojima (a) Bogorodica nema

aureolu (sa 6 točaka na kraju careva lorosa); (b) ima aureolu (6-8 točaka na kraju careva lorosa); (c) ima aureolu (5. točaka na kraju careva lorosa), (d) ima aureolu (4- točke na završetku careva lorosa), a tu su još i neke sitnije razlike. Svi primjerci potječu ili iz starijih zbirki ili s numizmatičkog tržišta. Danas nam je to najbolji katalog za razvrstavanje novca toga cara. I. Marović u svom katalogu novca Romana III ide još dalje, jer obraća pažnju na još neke potankosti, kao što je to npr. jedna ili dvije suspenzije iznad M – Θ na naličju.

Za razliku od numizmatičkih zbirki diljem svijeta, za novac Romana III. Argira, koji se čuva po raznim muzejima u Hrvatskoj, većim dijelom posjedujemo okvirne, katkada i točne podatke o mjestu njegova nalaza. Raspoložemo i brojnim arhivskim podacima. Primjerke u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu opisala je Vedrana Delonga,¹⁶ a poslije još i jedan primjerak iz zbirke Mirka Slade-Šilovića iz Trogira.¹⁷ U Muzeju Hrvatskih arheoloških spomenika čuva se osam takvih primjeraka, no samo jedan ima poznato nalazište, potječe naime sa Sv. Spasa u Kninu.¹⁸ Ipak, daleko više primjeraka (59) zlatnika Romana III. iz Numizmatičke zbirke Arheološkoga muzeja u Splitu obradio je i objelodanio Ivan Marović.¹⁹ Zadnji se tim zlatnicima pozabavio T. Šeparović.²⁰

Zlatnici Romana III. Argira nađeni su na skupu, tako npr. u blagu iz Drežnice kod Mostara (1867.),²¹ Druma (Podbabje, Imotski, 1936.),²² u Gajevima kod Bukvika (1972.),²³ Jabuci kod Trilja (1912.),²⁴ Klobuku od Ljubuškog (1930./1931.),²⁵ na otoku Maslinoviku (c.1900.),²⁶ ostavi iz Mataka kod Nina (oko 1935.),²⁷ Ogorju gornjem kod Muća (1895.)²⁸ te Vitini kod Ljubuškog (1890.).²⁹

16 Delonga 1981.

17 Delonga 1985, str. 101, br. 24.

18 Delonga 1981, str. 219, br. 46,

19 Marović 1996, 1998.

20 Šeparović 2003.

21 Patsch 1900, str. 571-572; Metcalf 1965, str. 48-49; Metcalf 1979, str. 178; Mirnik 1981, str. 31, br.1; Mirnik 1981a, str. 92, br. 363; Šeparović 2003, str. 133, 134.

22 Šeparović 2003, str. 134.

23 Pogačnik 1973; ANSNL 93/1975, br. 494; Dukat, Mirnik 1978, str. 19, br. 33; Mirnik 1981, str. 32; Mirnik 1981a, str. 92, 98, br. 403.

24 Bulić 1913; Klemenc 1935, str. 124, br. 2; Metcalf 1963, str. 103; Metcalf 1965, str. 48; Mirnik 1981, str. 31, br. 2; Mirnik 1981a, str. 92, br. 364; Šeparović 2003, str. 134.

25 Metcalf 1965, str. 185; Marović 1966, str. 38; Mirnik 1981, str. 32, br. 3; Mirnik 1981a, str. 92-93, br. 365; Marović 1996, str. 309-310; Marović 1998, str. 350-354, br. 1-23; Šeparović 2003, str. 133, 134.

26 Šeparović 2003, str. 133-135.

27 Mirnik 1981; Mirnik 1981a, str. 93, br. 366; Šeparović 2003, str. 133, 134.

28 Bulić 1895, str. 46-47; Metcalf 1963, str. 103; Metcalf 1965, str. 48; Metcalf 1979, str. 178; Mirnik 1981, str. 32, br. 5; Mirnik 1981a, str. 93, br. 368; Šeparović 2003, str. 133, 134.

29 Patsch 1900, str. 570-571; Metcalf 1965, str. 48; Metcalf 1979, str. 178-179; Mirnik 1981, str. 32, br. 6; Mirnik 1981a, str. 93, br. 371; Šeparović 2003, str. 134.

1 Schindler 1948, str. 13; Goodacre 1964, str. 220-222.

2 Smičiklas 1904, str. 15, 18, 31, 64, 90, 94, 248, 316.

3 Bandurius 1718, II, str 742.

4 Sabatier 1862, II, str. 151-152.

5 Wroth 1908, II, str. 494, br. 1-3.

6 Wroth 1908, II, str. 495, br.4-6.

7 DOC 3,2, str. 671-672, br. A2.47.1-23.

8 Morrisson 1970, I-II.

9 Morrisson 1970, II, str. 626-627, br. 43/Cp/Av/01-07.

10 Morrisson 1970, II, str. 627, br. 43/Cp/Av/08.

11 Morrisson 1970, II, str. 627, br. 43/Cp/Av/09.

12 Grierson 1993, str. 711-719.

13 Grierson 1993, str. 715-718, br. 1a.1 – 1d.16.

14 Grierson 1993, str. 718, br. 2.1 – 2.2.

15 Grierson 1993, str. 719, br. 3a.1 – 3b.1.

VAPD 99, 2006.

369-378

Pojedinačni nalazi poznati su nam iz Balijina Dolca nedaleko od Zagvozda,³⁰ Baške na Krku,³¹ Biskupije blizu Knina,³² s Biševa,³³ Bogatića nedaleko od Drniša,³⁴ Čaporice nedaleko od Sinja,³⁵ južne Dalmacije,³⁶ Divojevića,³⁷ Dugopolja nedaleko od Splita,³⁸ Mostara,³⁹ Nadina,⁴⁰ Nina,⁴¹ Orlića nedaleko od Knina,⁴² Palagruže,⁴³ Poljica,⁴⁴ Solina,⁴⁵ Staroga Grada na Hvaru,⁴⁶ Trilja (Delongina glavica),⁴⁷ Visa,⁴⁸ Vrpolja⁴⁹ te iz okolice Vida.⁵⁰ U Zagrebačkoj zbirci imamo primjerke nađene u Brgudu (kat. br. 13), Bosni (kat. br. 14), Ličkom Osiku (kat. br. 11) te Turkovićima (kat. br. 12), a posebno zanimljiv je bakreni primjerak patvorine iz onog vremena (kat. br. 1o). *Nomismata* nađena su i u nekim starohrvatskim grobovima, pa tako na sljedećim lokalitetima:

Danilo gornje (Šibenik)

- Romanus III. Argyrus (1028.-1034.), nomisma histamenon (solidus romanatus), Constantinopolis, Wroth II,1-3; DOC 1c.3; zlato. (U grobu, nađen uz lubanju pokojnika tijekom iskopavanja koje je vodio Duje Rendić-Miočević. Gradski muzej u Šibeniku.)⁵¹

Knin (Knin)

- Romanus III. Argyrus (1028.-1034.), nomisma histamenon (solidus romanatus), Constantinopolis, Wroth II,1-3; DO 1c.3; zlato, 24 mm, 4,34 g, os 6/7 (iskopan u grobu br. 89, na brdu sv. Spasa 1978/79. god.)⁵²

Osim toga, kod starih se dalmatinskih obitelji često moglo naći zlatnog nakita kod kojeg je bio uokviren pokoji zlatnik Romana III. ili je služio kao privjesak na lančiću. Prvi stručnjak koji je pokušao

naći objašnjenje za toliku koncentraciju zlatnika Romana III. na istočnoj jadranskoj obali bio je D. M. Metcalf,⁵³ a nakon njega time se pozabavio N. Jakšić.⁵⁴ Vrlo važan prilog dao je i T. Šeparović,⁵⁵ no posljednju riječ bez sumnje ima Ivan Marović, te smo mu posebno zahvalni na velikome trudu što ga je uložio u rješavanje te zagonetke.

^[1] Metcalf 1963, Metcalf 1979, str. 70, 178, 179.

^[2] Jakšić 1982.

^[3] Šeparović 2003.

^[1] Marović 1996, str. 311, 328, 325, 331, br.24; Marović 1998, str. 354, br. 24; Šeparović 2003, str. 134.

^[2] Šeparović 2003, str. 134.

^[3] Šeparović 2003, str. 134.

^[4] Šeparović 2003, str. 134.

^[5] Marović 1996, str. 311, 328, 325, 331, br.25; Marović 1998, str. 354, br. 25; Šeparović 2003, str. 134.

^[6] Šeparović 2003, str. 134.

^[7] Šeparović 2003, str. 134.

^[8] Marović 1996, str. 311, 328, 325, 331, br.26; Marović 1998, str. 354, br. 26; Šeparović 2003, str. 134.

^[9] Šeparović 2003, str. 134.

^[10] Šeparović 2003, str. 134.

^[11] Šeparović 2003, str. 134.

^[12] Marović 1996, str. 317; Šeparović 2003, str. 134.

^[13] Šeparović 2003, str. 134.

^[14] Marović 1996, str. 317; Šeparović 2003, str. 134.

^[15] Šeparović 2003, str. 134.

^[16] Šeparović 2003, str. 134.

^[17] Šeparović 2003, str. 134.

^[18] Šeparović 2003, str. 134.

^[19] Marović 1996, str. 311, 328, 325, 331, br.27; Marović 1998, str. 354, br. 27; Šeparović 2003, str. 134.

^[20] Marović 1998, str. 320; Mirnik 2004, str. 215; Šeparović 2003, str. 134.

^[21] Delonga 1981, str. 219, br. 46; Jakšić 1982, str. 177, 178, br. 6; Jelovina 1989, str. 5, 6, 158, T. XXXII. 97; Mirnik 1993, str. 211, br. 3; 2004, str. 216; Šeparović 2003, str. 134.

Katalog

Bez nalazišta

Pojedinačni nalazi

BIZANT

Romanus III. Argyrus (1028-1034)

1 Nomisma histamenon, b.g. (1028.-1034.)

Con DOC 1c.2 var.

2 Nomisma histamenon, b.g. (1028.-1034.)

Con DOC 1c.4 var.

3 -

9 Nomisma histamenon, b.g. (1028.-1034.)

Con DOC 1d.1 var.

10 Nomisma histamenon, b.g. (1028.-1034.)

? DOC 1d.1 dif.

- 538:ZAG D815. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; Krist, sjedi na prijestolju s kvadratičnim naslonom, licem, s bradom i brcima, aureolom s križem, odjeven u tuniku i himation; d. malo podignuta u blagoslovu, omotana u rub plašta, lj. drži gornji rub knjige na koljenu. 2 bk. Rv.: ΘCEbOHΘ´ - RwmAnw; L. car, stoji, licem, odjeven u loros (na kraju lorosa 5 točaka) i krunu s križem i pendilijama, d. drži preko prsiju, u lj. jabuku s križem. D. Bogorodica, stoji, licem, s aureolom, odjevena u tuniku i maforion, kruni cara d., lj. drži na grudima. Između glava -/M -/Θ. T.: 4,38g. Dim.: Φ 25mm. Os: 06. Odlično sačuvan. Zbirka Ljudevita Grantšaka, Beč (1879.). Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05 dif.; DOC III, 2, 1993: 717,1c.2 var.; Mirnik 1981: 33, 21.
- 538:ZAG D1294. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ´ - RwmAnw; kao prethodno. (na kraju lorosa 5 točaka).Između glava -/M -/Θ. T.: 4,38g. Dim.: Φ 24mm. Os: 06. Oštećen. Don Vinko Premuda, župnik, Baška (Krk), dar 1936. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05 dif.; DOC III, 2, 1993: 717,1c.1 var.; Mirnik 1981: 34,24.
- 538:ZAG D811. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ - RwmAnw; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava -/M -/Θ. T.: 4,32g. Dim.: Φ 26mm. Os: 06. Izlizan Stara muzejska zbirka. Sabatier II, 862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1D.1 var.; Mirnik 1981: 33,18.
- 538:ZAG D810. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ´ - RwmAnw; L. kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava (-/M) -/Θ. T.: 4,31g. Dim.: Φ 25mm. Os: 06. Probušen. Stara muzejska zbirka. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1D.1 var.; Mirnik 1981: 33,14.

Ivan Mirnik

Zlatnici Romana III. Argira u numizmatičkoj zbirci Arheološkoga...

- 538:ZAG D1532. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ - RwmAnw; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava -/MΘ. T.: 4,29g. Dim.: Φ 25mm. Os: 06. Izlizan. Predao Dr. Josip Klemenc, 1941. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1d.1 var.; Mirnik 1981: 33,17.
- 538:ZAG D812. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ - RwmAnw; L kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava -/MΘ. T.: 4,27g. Dim.: Φ 24mm. Os: 06. Odlično sačuvan. Kupljeno 1882. god. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1D.1 var.; Mirnik 1981: 33,15.
- 538:ZAG D814. Av.: +IhSX[ISR]EX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ´ - RwmAnw; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke, na rubu točka). Između glava -/M -/Θ. T.: 4,26g. Dim.: 24x25mm. Os: 06. Oštećen. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Svetozar Kušević, dar. Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1D.1 var.; Mirnik 1981: 33,13.
- 538:ZAG D816. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ´ - RwmAnw; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava -/M -/Θ. T.: 4,17g. Dim.: Φ 24mm. Os: 06. Probušen. Dr. Franjo Rački, ostavina, 1895. god. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1d.1 var.; Mirnik 1981: 33,19.
- 538:ZAG D817. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno; d. u polju *. Rv.: ΘCEbOHΘ - RwmAnw; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava (-)/M -/Θ. T.: 4,14g. Dim.: Φ 24mm. Os: 06. Probušen. Adolf Vuković, učitelj, Zagreb, dar 1895. god. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III, 2, 1993: 717,1d.1 var.; Mirnik 1981: 33-34,22.
- 538:ZAG D1611. Suvremena patvorina. Av.: +IhSKISREX - EGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEHOIICE - RwmAnw; kao prethodno (na kraju lorosa 4 okomite crtice). Između glava -/M -/Θ. 2 bk. T.: 4,31g. Dim.: Φ 26mm. Os: 06. Dvostruki udarac. Dobro sačuvan. Sabatier II, 1862: 152 dif.; BMC II, 1908: 494,1-3 dif.; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05 dif.; DOC III, 2, 1993: 717,1d.1 dif.; Mirnik 1981: 34, 26.

Slika 1.
Obrisi nomismata iz skupnog nalaza u Mataku (Arhiv Arheološki muzej u Zagrebu)

S poznatim nalazištem
Pojedinačni nalazi

GOSPIĆ
LIČKI OSIK
Lički Osik

11 Nomisma histamenon, b.g. (1028-1034)
Con DOC 1c.4 var.

11 538:ZAG D1440. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ' - RwmANω; kao prethodno (na kraju lorosa 5 točaka). Između glava -/MΘ.
T.: 4,33g. Dim.: Φ 24mm. Os: 06. Oštećen.
Stevo Zastavniković, Zagreb, kup. 1961. god. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05 dif.; DOC III,2, 1993: 717,1c.1 var.; Mirnik 1981: 34,25; 1997: 197,23; Šeparović 2003: 134.

KARLOVAC
OGULIN
Turkovići (Turković selo)

12 Nomisma histamenon, b.g. (1028-1034)
Con DOC 1d.1 var.

12 538:ZAG D1296. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ' - RwmANω; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke, s točkom na rubu). Između glava -/M -/Θ.
T.: 4,31g. Dim.: Φ 25mm. Os: 06. Dobro sačuvan.
Jurica Bubaš, učitelj, Zagreb, kup. 1937. god. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III,2, 1993: 717,1d.1 var.; Mirnik 1981: 33,20; 1986: 114; 1997: 197,24.

SPLIT
BENKOVAC
Brgud

13 Nomisma histamenon, b.g. (1028-1034)
Con DOC 1d.1 var.

13 538:ZAG D1290. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ - RwmANω; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke). Između glava -/MΘ.
T.: 3,96g. Dim.: Φ 24mm. Os: 06. Oštećen.
Ivo Štucl, kup. 1934. god. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05; DOC III,2, 1993: 717,1d.1 var.; Mirnik 1981: 33,16; Šeparović 2003, str. 134.

BOSNA

14 Nomisma histamenon, b.g. (1028-1034)
Con DOC 1c.4 var.

14 538:ZAG D813. Av.: +IhSXISREX - REGNANTIhm; kao prethodno. Rv.: ΘCEbOHΘ' - RwmANω; kao prethodno (na kraju lorosa 4 točke, s točkom na rubu). Između glava -/M -/Θ.
T.: 4,10g. Dim.: Φ 23mm. Os: 06. Ogreben.
Zbirka fra Mate Čondrića u Kreševu; biskup Josip Juraj Strossmayer, dar. Sabatier II, 1862: 152; BMC II, 1908: 494,1-3; Morrisson II, 1970: 626, 43/Cp/AV/01-05 dif.; DOC III,2, 1993: 717,1c.1 var.; Mirnik 1981: 34,23.

Popis kratica

ANSNL – *American Numismatic Society Numismatic Literature*

Av. – avers

b.g. – bez godine

BMC – *British Museum Catalogue*

BASD – Buletton di achaeologia e storia dalmata (Spalato)

Con – Constantinopolis (kovnica)

Dim. - dimenzije

DOC – *Dumbarton Oaks Catalogue*

GZM – *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*

Rv. – revers

SP – *Starohrvatska prosvjeta* (Split)

T – težina

VAHD – *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (Split)

Var. – varijanta

Literatura

Bandurius 1718
Bandurius, *Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos Augustos*, II, Paris 1718.

Bulić 1895
F. Bulić, *Ritrovamenti antichi del preesistito circolo di Spalato*, BASD, 18/1895, 3, str. 46-47; 5, 78.

Bulić 1913
F. Bulić, *Un piccolo rispostiglio di monete bizantine*, BASD, 36/1913, 60.

Delonga 1981
V. Delonga, *Bizantski novac u zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika*. Summary. *Collection of Byzantine coins in the Museum of the Croatian Archaeological Monuments in Split*. SP, 3.s., 11/1981: 201-228+16 T.

Delonga 1985
V. Delonga, *Kasnoantički i bizantski novac iz Trogira i okolice*. *Late Roman and Byzantine coins from Trogir and its surroundings*. VAHD, 1985, 78: 95-116+T. 13-15.

Dukat, Mirnik 1978
Z. Dukat, I. Mirnik, *Skupni nalazi novca od 1936. godine do danas*. Summary: *Finds of coins from 1936 up do nowadays (sic)*, Numizmatika, 6/1978, 15-33.

Goodacre 1964
H. Goodacre, *A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire*, London 1964.

Grierson 1993
P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*,² III, Leo III to Nicephorus III 717-1081, 2. Basil I to Nicephorus III (867-1081), Washington DC 1993. (=DOC)

Jakšić 1982
N. Jakšić, *Solidus romanatus na istočnoj jadranskoj obali*. Summary: *Solidus romanatus on the East-Adriatic littoral*, SP, 3.s., 12/1982, 173-184.

Klemenc 1936
J. Klemenc, *Nalazi novaca u Jugoslaviji 1910-1936*. Résumé: *Die Münzfunde in Jugoslavien 1910-1936*, Numizmatika (Zagreb), 2-4, 1934-36, 124-133.

Marović 1966
Marović, *Stanje i problemi numizmatičkog kabineta Arheološkog muzeja u Splitu*. Summary: *The situation and the problems concerning the numismatic cabinet in the frame of Archaeological Museum in Split*, Numizmatičke vijesti (Zagreb), 13/1966, 24, 36-42.

Marović 1996
Marović, *The coinage of Romanos III Argyros in the Archaeological Museum in Split*. Sažetak: *Novac Romana III Argyrosa u Arheološkom muzeju u Splitu*, VAHD, 87-89/1994-1996, 305-334.

Marović 1998
Marović, *The coinage of Romanos III Argyros in the Archaeological Museum in Split*. Catalogue. Sažetak: *Novac Romana III Argyrosa u Arheološkom muzeju u Splitu*. Katalog, VAHD, 90-91/1997-98, 240-360.

Metcalf 1963
D.M. Metcalf, *A Shipwreck on the Adriatic Coast and some Gold Coins of Romanos III. Argyrus*, Greek, Roman and Byzantine Studies, 3/1963, 2-3, 101-106.

Metcalf 1965
D.M. Metcalf, *Coinage in the Balkans*, Thessaloniki 1965.

Metcalf 1979
D.M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe 820-1396*, RNS, Special Publication, 11, London 1979.

Mirnik 1981
Mirnik, *O skupnom nalazu bizantskog novca 10.-11. stoljeća iz Mataka kod Nina*. (Summary:) *On the hoards of Byzantine coins of the 10th-11th centuries from Matak near Nin*, Numizmatičke vijesti, 24/1981, 35, str. 29-35.

Mirnik 1981a
Mirnik, *Coin hoards in Yugoslavia*, British Archaeological Reports, International Series (Oxford), 95/1981.

Mirnik 1986
Mirnik, *Nalazi starog novca s karlovačkog područja*. Summary: *Finds of old coins from the Karlovac region*. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, 10, 1985(1986), 103-118.

Mirnik 1987
Mirnik, *Nalazi starog novca u Benkovcu i okolici*. Summary: *Finds of coins in Benkovac and environs*, Benkovački kraj kroz vjekove, Zbornik, 1, Benkovac 1987, 83-100.

Morrisson 1970
C. Morriison, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale*, II. De Philippicus à Alexis III (711-1204), Paris 1970.

Patsch 1900
K. Patsch, *Nahodjaji novaca*, GZM, 12/1900, 543-473.

Pogačnik 1973
A. Pogačnik, *Újabb freisachi denárlelet Boszniában*, Az érem, 29, 1973, 2, 58-59.

Sabatier 1862
J. Sabatier, *Description générale des monnaies byzantines frappés sous les empereurs d'Orient depuis Arcadius jusqu'à la prise de Constantinople par Mahomet II*, II, Paris 1862.

Schindler 1951
L. Schindler 1951, *Byzantische Regententabellen*. (Erweiterter Separatabdruck aus den „Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft“), Wien 1948.

Smičiklas 1904
T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 2, 1904. (= Codex diplomaticus)

Šeparović 2003
T. Šeparović, *Nove spoznaje o nalazima ranosrednjovjekovnog novca u južnoj Hrvatskoj*. Summary: *New Insights into the Early-Medieval Coins Discovered in Southern Croatia*, SP, 3.s., 30/2003, 127-137.

Wroth 1908
W. Wroth, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*, I-II, London 1908. (= BMC)

Summary**Nomismata of Romanus III Argyrus in the Numismatic Collection of the Zagreb Archaeological Museum**

Key words: nomisma histamenon, Romanus III Argyrus

In this paper, dedicated to Ivan Marović, 14 gold coins of Romanus III Argyrus (* c. 968.; 12th November 1028 – 11th April 1034) from the Zagreb Archaeological Museum Numismatic Collection are discussed. In most of numismatic collections in the world the provenance of these *nomismata* remains unknown. In contrast to these, specimens kept in various museums in Croatia are of local provenance: there are eight specimens in the numismatic collection of the Museum of Croatian Antiquities in Split, 59 specimens in the Archaeological Museum in Split. They were found in various treasures, for instance at Drežnica near Mostar (1867.), Gajevi near Bukvik (1972.), Jabuka near Trilj (1912), Klobuk near Ljubuški (1930/1931.), the island of Maslinovik (c.1900), Matak near Nin (c. 1935.), Ogorje gornje near Muća (1895.) te Vitini kod Ljubuškog (1890.).

There are individual finds from: Balijin Dolac near Zagvozd, Baška on the island of Krk, Biskupija near Knina, on the island of Biševo, Bogatići near Drniš, Bosnia, Brgud, Čaporica near Sinj, South Dalmatia, Divojevići, Dugopolje near Split, Lički Osik, Mostar, Nadin, Nin, Orlić near Knin, on the island of Palagruža, Poljica, Solin (*Salona*), Stari grad on the island of Hvar, Trilj, Turkovići, on the island of Vis, Vrpolje and the vicinity of Vid (*Narona*). In addition two coins were unearthed in Early Croatian graves at Danilo gornje (Šibenik) and Knin (Knin). Besides this, pieces of jewellery or chains with mounted *nomismata* of Romanus III as pendants could be found in possession of old Dalmatian families.

The first numismatist to have tried to find an explanation for this phenomenon was D.M. Metcalf, and he was followed by N. Jakšić and T. Šeparović. The latest verdict was given by Ivan Marović, for which we are particularly thankful.

Translation: Ivan Mirnik